

Sodankylä 2019

**Lohjoen ranta-asemakaavan
arkeologinen inventointi**

Jaana Itäpalo 18.10.2019

KESKI-POHJANMAAN ARKEOLOGIAPALVELU

Tiivistelmä

Keski-Pohjanmaan Arkeologiapalvelu suoritti arkeologisen inventoinnin Sodankylän Lohjoen ranta-asema-kaavan suunnittelualueella. Maastotyön suoritti FM Jaana Itäpalo 14.8.2019 1 kenttätyöpäivän aikana. Työn tilaajat ovat Metsähallitus ja FCG Suunnittelu ja tekniikka Oy.

Noin 129 ha laaja kaava-alue sijaitsee 64 km Sodankylästä pohjoiseen Porttipahdan tekojärven ja Rovaniementien E75 välissä. Alue on rakentamatonta. Siltä ei tunnettu ennen inventointia arkeologisia kohteita. Lähin tunnettu esihistoriallinen kohde oli noin 5,3 km lounaaseen sijaitseva Souvasaaren pronssi-kivikautinen asuinpaikka, mistä on löytynyt mm. asbestikeramiikkaa. Muut tunnetut mahdolliset esihistoriallisen ajan kohteet ovat pyyntikuoppia. Lähimmät Porttipahdan alueella veden alle jääneet jakson kohteet ovat olleet lähinnä kvartsihavaintopaikkoja. Noin 2,3 km:n etäisyydellä lounaassa sijaitsee Mäntypään 2. maailmansodan aikainen sotilasleiri tai mahdollinen vankileiri ja n. 6,7 km kaakkoon Lohjoen sodan aikainen piilopirtti.

Inventoinnissa ei löytynyt uusia arkeologisia kohteita. Uutelan talon pohjoispuolella on muutama kuoppa kivikossa, joista oli viime aikoina lohkottu kvartsia. Kaavan eteläosan tuntumassa on todennäköisiä Mäntypään sotilasleiriin liittyviä teltanpohjien painanteita, joita ei tarkastettu maastossa.

Sisällysluettelo

S.

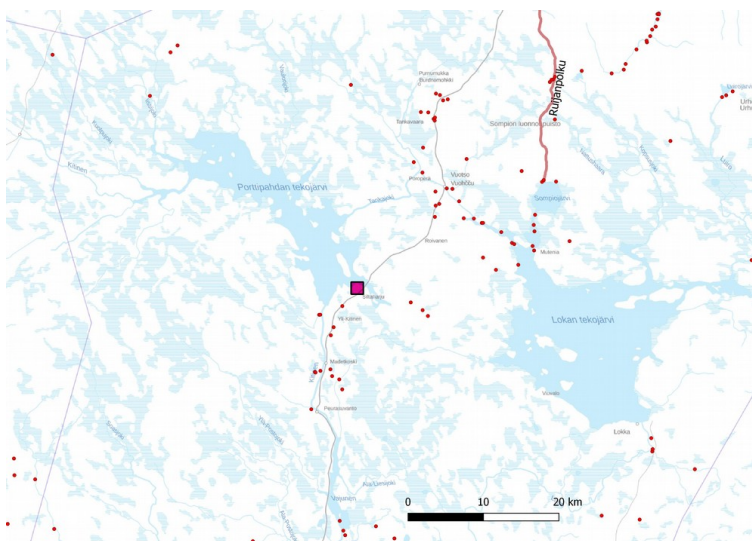
1. Perustiedot.....	3
2. Lähtökohdat ja menetelmät.....	4
2.1. Tutkimushistoria.....	4
2.2. Menetelmä.....	4
3. Maisema, topografia ja geologia.....	4
4. Alueen maankäytön historiaa	8
5. Tulokset.....	9
6. Aineistoluettelo.....	10

Kansikuva: Rantaa kaavan pohjoisreunalla, kuva 10.

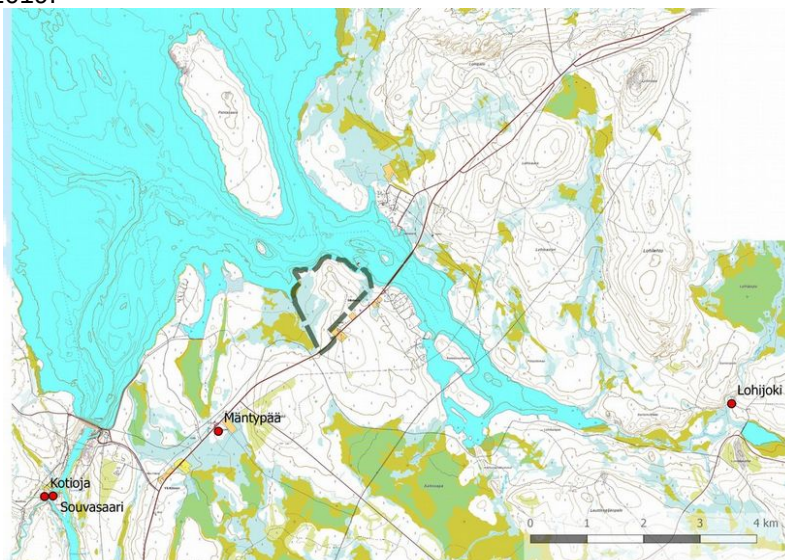

1. Perustiedot

Selvitysalue: Lohijoen ranta-asemakaava, n. 129 ha
Tilaaaja: Metsähallitus
Laji: osainventointi
Kenttätöaika: 14.8.2019 1 kenttätöpäivä
Karttanumerot: TM35-lehtijako MML V4333R (mk 1:20000)
vanha yleislehtijako MML 372312 (mk 1:20000)
Korkeus: n. 240-265 m mpy
Koordinaattijärjestelmä: ETRS-TM35 FIN -tasokoordinaatisto
Aiemmat löydöt: - **Inventointilöydöt:** -
Aiemmat tutkimukset: lähialueella: 1967 Timo Miettinen ja Pekka Miettinen, inventointi,
1986 Jarmo Kankaanpää ja Petri Halinen, inventointi, 1999 Taisto Karjalainen,
inventointi ja 2012 Juha-Pekka Joona, inventointi.

Kaavan yleissijainti merkitty neliöllä. Arkeologiset kohteet pisteinä, Jäämeren reitti eli Ruijanpolku viivana. Taustakartta Mml 8/2019.

Lähimmät tunnetut arkeologiset kohteet, lähtötilanne ennen inventointia. Kohdetiedot Museoviraston rekisteriportaalin mukaan.

2. Lähtökohdat ja menetelmät

Sodankylässä on käynnistetty Lohijoen ranta-asemakaavan suunnittelutyö. Noin n. 129 ha laaja kaavan alue sijaitsee n. 64 km Sodankylästä pohjoiseen Porttipahdan tekojärven kaakkoisrannalla. Kaavoitukseen liittyen suoritettiin sen alueella myös arkeologinen maastoinventointi alkusyksyllä 2019. Ennen inventointia muinaisjäännösrekisterin tietojen mukaan sillä ei sijainnut arkeologisia kohteita.

2.1. Tutkimushistoria

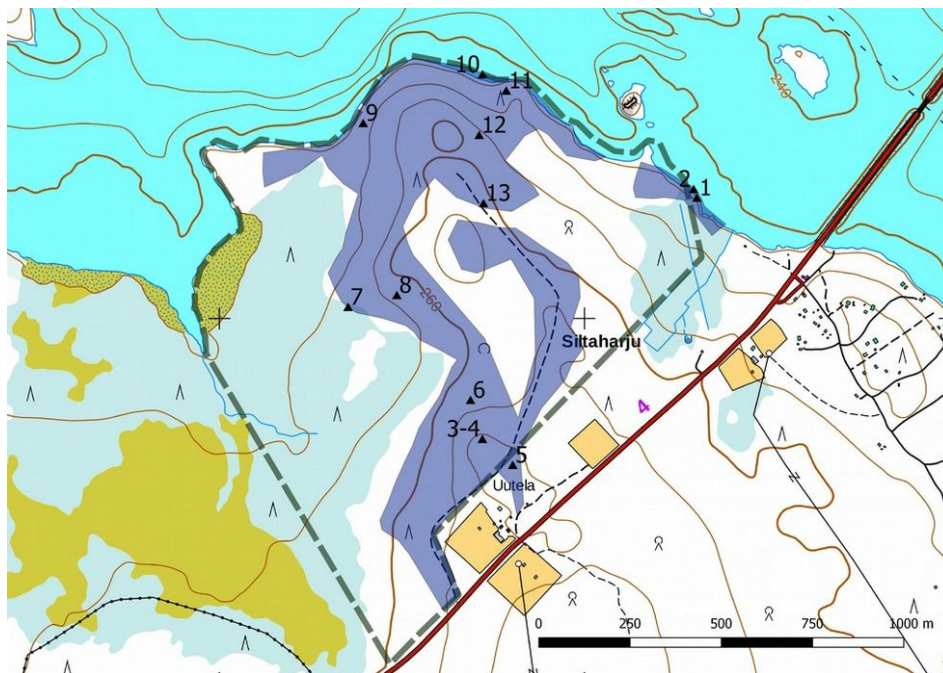
Kohdealueen lähistöllä on viimeksi inventoitu vuonna 2012 (Juha-Pekka Joona) liittyen Metsähallituksen koko Suomen aluetta koskeneeseen metsätalousmaiden kulttuuriperintöinventointihankkeeseen. Vuoden 1999 Lokan, Koitelaisen ja Kevitsan osayleiskaavan selvityksessä on inventoitu alueella (Taisto Karjalainen, Museovirasto). Vuonna 1986 selvitettiin Lokan ja Porttipahdan altaiden sekä Vuotson kanavan lopputarkastukseen säännöstelyn vaikutuksia altaiden reunoilla oleviin muinaisjäännöksiin (Jarmo Kankaanpää ja Petri Halinen, Museovirasto). Ennen Porttipahdan tekoaltaan rakentamista Siltaharjun alueella tehtiin inventointia vuonna 1967 (Timo Miettinen ja Pekka Miettinen, Museovirasto).

2.2. Menetelmä

Selvitys ja maastoinventointi perustuivat alueella ja lähistöllä tehtyjen aiempien arkeologisten selvitysten tuloksiin, Museoviraston arkeologisista kohteista ylläpitämään digitaaliseen tietokantaan, maaperäkartoihin, korkeusmalliin, korkeusprofiiliin ja laserkeilausaineistoon. Historiallisen asutuksen, elinkeinojen ja maankäytön historian selvittämisessä käytettiin lähinnä kirjallisuutta. Aluetta kuvaavat vanhimmat kartat ovat isossa mittakaavassa, ja niistä ei käy selville yksityiskohtaisempaa tietoa. Isonjaon toimituskartat ovat valmistuneet 1950-luvun puolella, alue on kuulunut Madetkosken kylään. Vanhin peruskartta on vuodelta 1971, ja siitä käy selville topografiaa ennen altaan täyttöä. Maastossa tarkemmin inventoitiin hienojakoisempaa maaperää olevat alueet, joita on paikoin lähinnä länsiosassa sijaitsevan suon reunamilla, korkeimmat alueet ja metsäteiden varret. Menetelmänä oli etupäässä pintahavainnointi.

3. Maisema topografia ja geologia

Alue on asumatonta. Kaavan pohjoisosa rajautuu Porttipahdan tekojärveen. Altaan täyttö saatiin päätökseen 1971. Tekojärven rannat ovat turvetta, kivikkoa ja hiekkaa. Muualla maaperä on pääosin sora- ja hiekkamoreenia, pohjoisreunalla on kalliomaata ja länsireuna on pääosin suota ja rämettä, joiden reunamilla on paikoin hiekkaa olevaa maaperää. Suurempia korkeuseroja ei esiinny, korkeimmat kohdat sijaitsevat keski- ja pohjoisosassa. Lähin asutus on Uutelan talo, joka sijaitsee heti kaava-alueen eteläpuolella. Lohijoen talo on sijainnut maantien kaakkoispuolella ennen siltaa. Alueen halki kulkee kaksi kaakkois-luoteissuuntaista metsätietä, joista läntisempää ei ole merkitty nykyiselle peruskartalle. Ennen tekojärven rakentamista alueen pohjoispuolella virtasivat Kitisen sivuhaarina Lohijoki ja Pahtavaaranhaara.

Kuvauspaikat numeroitu ja inventoidut alueet. Tausta-kartta Mml 8/2019.

1. Turverantaa koillisrannalla, kuva luoteeseen.

2. Alueella esiintyy halkeilevaa kivilajia.

3-4. Kuoppa kivikossa Uutelan pohjoispuolella, oikealla kuopan pohjalla lohkottu kvartsikappale.

5. Kuorma-autoromu Uutelan pohjoispuolella

6. Metsää Uutelan pohjoispuolella, kuva pohjoiseen.

7. Länsiosan laajaa suota.

8. Lätisempi alueella kulkeva metsätie luoteeseen.

9. Hiekkaista pohjoisrantaa.

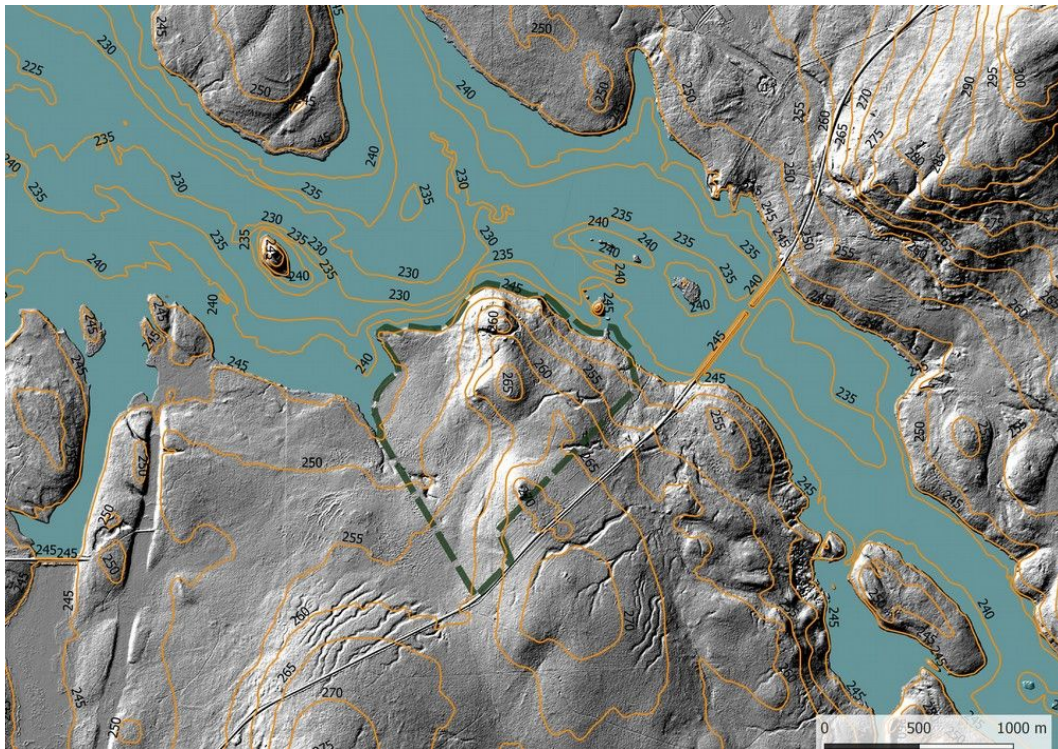
11. Nuotiopaikka.

12. Metsää korkeimman alueen tuntumassa.

13. Itäisempi metsätie kaakkoon.

Kaavan suunnittelu- ja lähialue vinovalovarjosterasteria vasten 2 m DEM sekä korkeuskäyrät. Tausta-aineistot Mml (8/2019) ja <http://www.syke.fi/avoindata>.

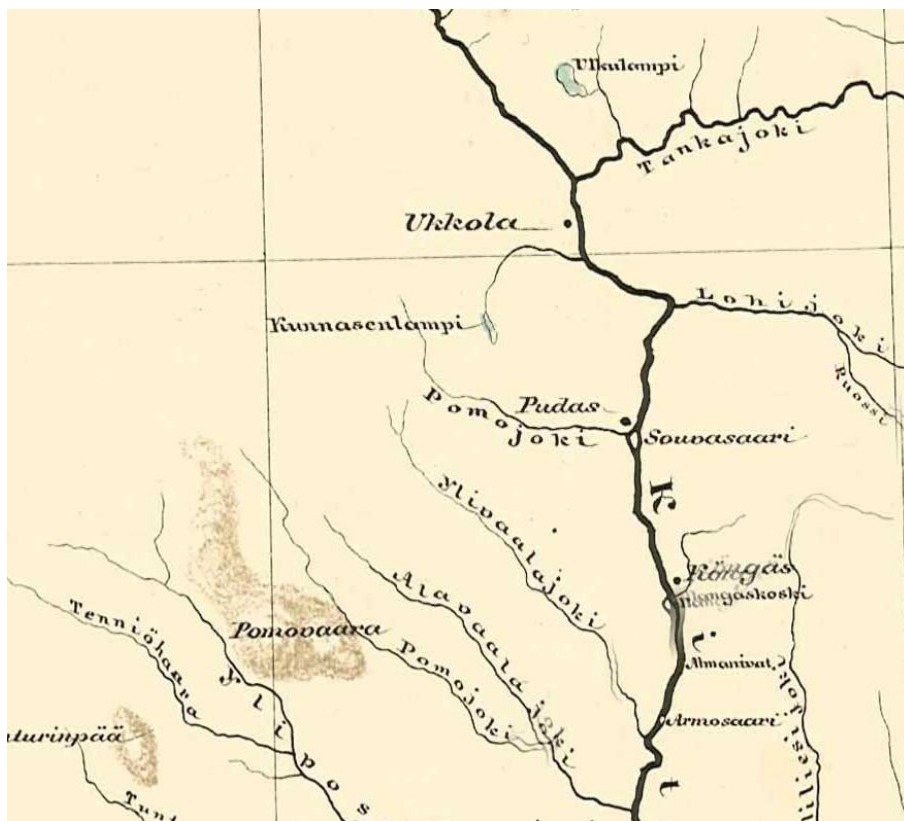
Ortokuva, josta voi havaita alueen olevan suureksi osaksi metsää, länsiosassa on laaja suo. Tausta aineistot Mml (8/2019).

4. Alueen maankäytön historiaa

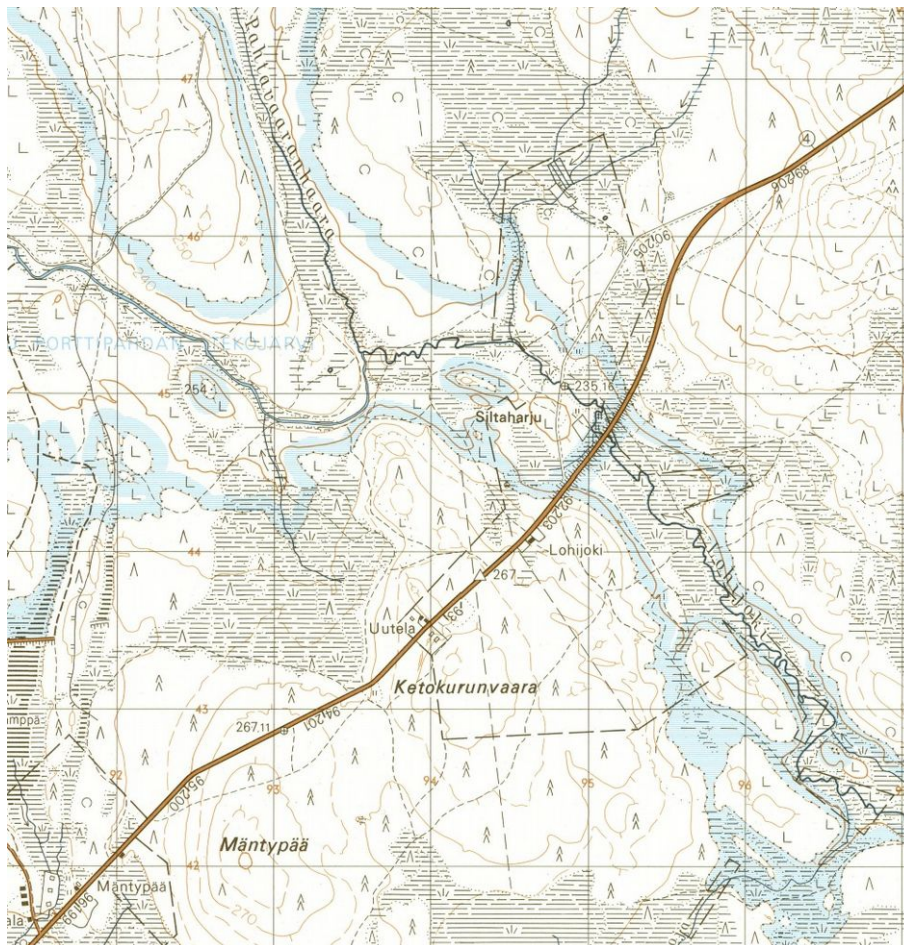
Viime jääkauden jälkeen jää sulii seudulta yli 9000 vuotta sitten, ja todennäköisesti ensimmäiset metsästäjä-ryhmät saapuivat alueelle pian tämän vaiheen jälkeen. Kohdealueen välittömästä läheisyydestä ei tunneta esihistoriallisia kohteita, mitä voi selittää vesistöjen puuttuminen. Ennen tekoaltaan rakentamista tehdyssä inventoinnissa oli löytynyt kvartseja n. 700 metrin etäisyydeltä idästä, mutta vuoden 1986 inventoinnissa arvioitiin, että kyseessä olisivat ehkä luontaiset kvartsit. Muut tekojärven alle jääneet esihistorialliset löytöpaikat ovat lähinnä kvartsilöytöpaikkoja, ja ne ovat sijainneet kauempana kaava-alueesta. Lähin tunnettu esihistoriallinen kohde on pronssi-kivikautinen asuinpaikka noin 5,4 km etäisyydellä Kitisen Souvasaaresta, mistä on kaivauksissa löytynyt mm. asbestisekoitteista keramiikkaa, asuinpaikan vastarannalta lännessä sijaitsee Kotiojan ajoittamaton pyyntikuoppakohde. Noin 5,2-8,5 kilometrin etäisyydeltä tunnetaan kolme muuta ajoittamatonta pyyntikuoppakohdetta.

Lapin historiallisesti keskeinen kulkureitti *Jäämeren reitti eli Ruijanpolku* on kulkenut nykyisen Lokan tekojärven alueella ja johtanut Sompiojärven kautta pohjoiseen Norjan Lappiin ja Jäämeren rannalle. Nykyinen Porttipahta jäi siis sivuun tältä reitiltä. Historiallisen ajan elinkeinot ovat painottuneet alkuvaiheessa kalastukseen, eränkäyntiin ja etenkin peuranpyyntiin. Porotalous nykymerkityksessään alkoi vasta 1900-luvun puolella. Metsätalouden nousun myötä 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa alkoivat suur-savotat myös Sodankylän alueella, kunnan pohjoisimmissa osissa, kuten Kitisen ja sen sivujoilla yhteisuitot alkoivat vasta 1900-luvun puolella (Onnela Samuli, Suur-Sodankylän historia, s. 305).

Noin 2,3 km:n etäisyydellä lounaassa sijaitsee Mäntypään 2. maailmansodan aikainen sotilasleiri tai mahdollinen vankileiri. Myös kaavan eteläosan tuntumassa on ilmeisesti Mäntypään leiriin liittyviä teltanpohjien painaumia. Alueella voi sijaita muitakin sodan aikaisia kohteita.

Ote vuoden 1863 C. W. Gyldeénin laatimasta kartasta, mistä käy selville mm. vesistöt yleispiirteisesti. Vanha kartta: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:juu-200806175507>

Ote vuoden 1971 peruskartasta, jossa ei vielä näy tekojärvi. Maanmittauslaitos, avoimien aineistojen tiedostopalvelu, <http://vanhatpainetutkartat.maanmittauslaitos.fi/>

5. Tulokset

Kaavan alueelta ei tunnettu ennen inventointia arkeologisia kohteita eikä niitä inventoinnissa paikannettu. Muut havainnot ovat moderneja, ja niitä ei tarkemmin esitellä. Porttipahdan alueella veden alle jääneet lähimmät kohteet ovat sijainneet suunnittelualueesta kauempana Kitisen entisen uoman rannalla. Ne ovat olleet lähinnä kvartsihavaintopaikkoja. Kaavan eteläosan tuntumassa on jatkosodan aikaiseen Mäntypään sotilasleiriin liittyviä todennäköisiä teltanpohjien painanteita, joita ei tarkastettu maastossa.

18.10.2019

Jaana Itäpalo

6. Aineistoluettelo

Digitaalinen aineisto

Geologian tutkimuskeskus,
<http://gtkdata.gtk.fi/Maankamara/index.html>

Maanmittauslaitos, avoimien aineistojen tiedostopalvelu,
<https://tiedostopalvelu.maanmittauslaitos.fi/tp/kartta>
<http://vanhatpainetutkartat.maanmittauslaitos.fi/>

Museovirasto, Kulttuuriympäristön palveluikkuna, arkeologiset kohteet ja kulttuuriympäristön tutkimusraportit arkeologia, <https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/portti/read/asp/default.aspx>

Vanha kartta, <http://www.vanhakartta.fi/>

Kirjallisuus:

Huttunen Pertti, Saksalaisten linnoittamistyöt Lapin sodassa 1944. Faravid. Pohjois-Suomen Historiallisen Yhdistyksen Vuosikirja XIII. 1989.

Onnela Samuli, Suur-Sodankylän historia. Suurpitäjä saamelaisten ja suomalaisten maana vuosina 1747-1916. 2006.